

cuestión de étimos (p. 54). O que xa dificilmente se xustifica por esa vía é a insólita afirmación de que o pronome arcaico *xe* "vive aínda no galego como *xi* ou *xe* com valor expletivo ou ético"(!), que repite literalmente nas pp. 46 e 54, ou aqueloutra de que, tratando do antigo indefinido *nulho*, "em castelhano escreve-se *nullo*, mas pronuncia-se *nulho*" (p. 58). A respecto desta última forma non deixa de chama-la atención a diversidade na xustificación da palatal (a partir do étimo latino *nullu*) como provenzalismo ou castelanismo na páxina 58 e como derivado dunha suposta forma *nullia, analóxica de *omnia*, na páxina 91, sen maiores explicacións de tal dupla opción contradictoria.

Sinalemos por último que se bota en falta unha bibliografía sumaria minimamente actualizada completando a obra, carencia malamente amortecida por unha minugadísima "bibliografía comentada" de sete obras das que (Teyssier fóra) a máis recente é a de Williams (1938). Fallan mesmo obras fundamentais como as de Silva Neto (1952-57) ou de Clarinda Maia (1986), que nin sequera semellan aproveitadas, segundo parece, no texto da obra. A carencia resulta de particular relevo ó estarmos perante unha obra de divulgación, con escasas ou nulas achegas propias dunha autora que se limita a recoller sinteticamente as hipóteses doutros autores máis ou menos reputados todos, pero ningún recente.

En definitiva, temos diante unha obra de divulgación, introductoria e concisa, de interese sobre todo para aqueles que procuran unha rápida e non moi rigorosa introducción ó estado da lingua no período medieval, concebindo tal achega como unha ferramenta auxiliar e non como un obxectivo nuclear, como pode se-lo caso dos que se aproximan ó coñecemento sumario da lingua medieval interesándose por ela en tanto que vehículo que foi dunha vizosa produción literaria.

FRANCISCO CIDRÁS ESCÁNEO

Actas das I Xornadas de Onomástica, toponimia / I Onomastika Jardunaldien Agiriak, Toponimia, Vitoria-Gasteiz, abril de 1986 (edic. a cargo de Endrike Knörr e M. Ángeles Líbano), *Onomasticon Vasconiae* 4, Euskaltzaindia, Bilbao, 1991, 397 pp.

O volume recolle as actas das I Xornadas de Onomástica organizadas pola Real Academia da Lingua Vasca, celebradas en Vitoria en abril de 1986. Aínda que a finalidade fundamental das xornadas era estudar a toponimia de Euskal Herría, non faltan tampouco colaboracións que abordan problemas de toponimia galega e catalana, en canto que estas linguas viven situacións sociolóxicas que presentan, aínda que sexa só nalgúns aspectos, vicisitudes que poden ter un tratamento en común. Dentro dos estudos de temática vasca, ó lado duns que tratan problemas de carácter xeral, outros céntranse na análise de temas de tipo puntual. Tampouco faltan artigos que non se ocupan

de comunidades concretas e mesmo se intercalan algúns coloquios mantidos entre os estudiosos.

A) Contribucións relacionadas co vasco que tratan temas de carácter xeral.

O primeiro traballo que atopamos deste tipo é o de J. Caro Baroja, *Toponimia y ecología* (pp. 49-60). Para este estudioso, a toponimia contribúe ó estudio das relacións cambiantes do home co medio no que vive. Dentro da toponimia referente á constitución do terreo, destaca o autor como típico do caso vasco a variedade de nomes que expresan distintas formas de val e os moitos significados que pode te-lo monte. Polo que respecta ó mundo animado, establece nel tres divisións: o mundo animado vexetal, no que o home distingue primeiramente entre silvestre/cultivado; o mundo animal, no que a primeira división se fai entre os animais silvestres e os domesticados; e o mundo humano, que inflúe na toponimia xa que o home é quen clasifica, ordena, define e denomina, reflectindo a súa visión das cousas e ás veces mesmo as súas tradicións e crenzas.

No relatorio *Sobre la recogida y estudio de la toponimia en Álava: Pasado y presente* (pp. 65-92) Endrike Knörr repasa os estudos toponímicos relativos a Álava desde o séc. XVIII ata a actualidade, e revisa as etimoloxías propostas, máis ou menos acertadas, e casos complexos como as variantes dun topónimo, varios lugares que responden ó mesmo nome e substitucións dunha denominación por outra.

Tamén J.A. González Salazar centra o seu estudo en Álava, aínda que na toponimia menor, *Toponimia menor actual en Álava* (pp. 93-97). Para el, a recollida da toponimia é unha tarefa urxente polo perigo que supón o cambio de propiedades que conleva a concentración parcelaria, unido ó desinterese das novas xeracións. Os seus traballos están sendo publicados polo Servicio de Publicacións da Deputación Foral de Álava na colección *Cuadernos de toponimia*

Neste apartado incluímos, por último, o artigo de Ricardo Cierbide, *Notas de toponimia comparada. El valle del Ega y la comarca de la Oliva* (pp. 111-148). Nos dous casos que escolle segue un método similar, empezando pola topografía, economía e historia da zona, primeiro nos núcleos maiores e logo na toponimia menor. Seguidamente o estudio fonético que fai permítelle saca-las súas conclusións sobre cada un dos casos.

B) Contribucións sobre temas puntuais de toponimia vasca.

Topónimos abulenses y repobladores vascones (pp. 177-197) é un traballo de A. Llorente Maldonado de Guevara baseado en *La crónica de la población de Ávila*. Para este autor a gran cantidade de topónimos proba a orixe vascona da maioría dos repoboadores desde o 1088 ata o séc. XV.

Juan San Martín en *Introducción a la toponimia guipuzcoana* (pp. 249-277) estudia os núcleos de poboación grandes e pequenos. Maníféstase partidario de compaxina-la documentación histórica coa información oral e de respecta-la variedade dialectal dos topónimos.

O historiador medievalista Eugène Goyheneche interérase pola onomástica como apoio da historia en *Notas sobre la onomástica y la historia medieval en Iparralde*

(pp. 291-305). Para ter unha idea máis clara da evolución do euskara en Iparralde antes do séc. XV haberá que empezar pola recollida de nomes coa localización e a data. A influencia na onomástica dos movementos de poboación de fala romance é difícil de precisar. Segundo Goyheneche, os problemas de historia que permite resolve-lo estudio toponímico refírense á política, ás institucións, ós asentamentos, ás relacións económicas ou ós movementos de poboación. Mesmo os alcumes poden dar idea da historia da mentalidade.

J.M. Jimeno Jurio estudia o caso de Navarra, *Recogida de toponimia. Ámbito, fontes, metodoloxía. La experiencia navarra*. (pp. 99-110). A exposición baséase na toponimia de Iruñerria. O obxectivo perseguido por el era a recollida sistemática de topónimos, con tódalas variantes que se atopen así como as informacións que poidan axudar a interpretalos. As fontes de consulta utilizadas foron de tres tipos: a bibliográfica, os arquivos e a consulta oral. A publicación dos materiais faina por municipios, recollendo toponimia maior, menor e urbana, acompañando mapas, croquis e fotografías.

Pola súa banda, Alfonso Irigoyen fala dos *Problemas de nomenclatura en la elaboración de mapas topográficos en áreas vascófonas de administración romanizante hasta el presente* (pp. 159-171). Introduce o tema cunha pequena historia da transcripción dos topónimos vascos, que sempre se fixo en lingua romance (francés no norte, castelán no sur), e das distintas solucións dadas en cada caso. Cando se atopen na actualidade dúas versións, a románica e a vasca, dun mesmo topónimo, a *Ley básica de Normalización del uso del Euskera* debe axudar á administración a elixir unha das formas, aínda que el se decanta pola defensa da tradición sobre a forma correcta.

Como xa fixera Jimeno Jurio, avoga pola creación dun banco de datos informatizado que recolla información relativa inclusive a entidades pequenas, casaríos, etc.

C) Traballos referidos á toponimia catalana e galega.

Sobre a experiencia catalana hai dúas aportacións. A primeira é de F. Moreu-Rey. *Recogida, clasificación, normalización y oficialización de un corpus toponímico: Consideraciones críticas sobre su problemática según nuestra experiencia en Catalunya* (pp. 37-49).

No relato do seu traballo empeza tratando as fontes de recollida. En canto ás escritas presta especial atención ós documentos privados, e no que se refire ás fontes orais chama a atención sobre os posibles erros ós que poden induci-los informantes orais. Os rastrexos totais onomásticos fixéronse distribuídos por municipios.

Para Moreu-Rey, á hora de fixa-la toponimia, hai que ter en conta a etimoloxía, a tradición escrita e a vontade popular, prevalecendo estas dúas últimas sobre a primeira.

Outro aspecto da recuperación da toponimia catalana coñecémolo a través do traballo de B. Sabiron i Herrero, *Evolución de la toponimia en Catalunya: síntesis histórica y situación actual* (pp. 225-235). No seu percorrido pola historia desta recuperación destaca o papel que para este fin desempeñaron as excursións científicas, orixe das recoleitas toponomásticas. Feitos importantes no desenvolvemento destes estudos foron,

por exemplo, a creación do Institut d'Estudis Catalans (no 1907), da "Societat d'Onomástica" (no 1980, da man de Moreu-Rey), a publicación do primeiro mapa do Instituto Geográfico Nacional con toponimia catalana correcta (no 1977) ou a publicación dos nomes oficiais dos municipios de Catalunya (no 1981).

De cara ó futuro séntese optimista polo bo momento que se vive en Catalunya, mercede á concienciación da administración.

Especial interese ten para nós o artigo de Antón Santamarina *Problemas para la restauración de topónimos gallegos* (pp.237-246). Fai primeiramente un repaso das causas que motivaron a castellanización da onomástica, tanto no referente á onomástica persoal (sobre todo ós nomes de pía) como á onomástica topográfica, especialmente nos casos nos que o significado do topónimo era transparente.

Distingue Santamarina varios tipos de castellanización: por traducción, por hibridación (unha parte do topónimo está en galego e outra en castelán), por adaptación do galego ó sistema fonético do castelán ou por adaptación de sufixos e terminacións.

O alcance da castellanización toponímica é case total na toponimia urbana e nos núcleos periurbanos de creación recente; nos pobos de creación antiga é variable e anárquica. Canto máis importante é unha entidade demograficamente, maior é o risco de alteración. A coexistencia de dúas denominacións (a oficial e a tradicional) vese como un feito normal e os falantes tenden a considerar correcta a forma castellanizada.

Polo que respecta á situación na nosa comunidade, o autor cualifícaa de estática. A recuperación é lenta e atópanse dificultades para fixar nalgúns casos a forma correcta.

D) Contribucións de temas xerais.

Artigos de carácter xeral sobre toponimia atopamos dous no volume. Do primeiro deles, *Problemas, métodos y enseñanzas de la toponimia* (199-220) é autor Juan A. Frago García, para quen o estudio dos nomes propios de lugar e de persoa son elementos léxicos de valor extraordinario no estudio das sociedades e da súa historia.

Comparando os nomes de persoa cos de lugar conclúe que as características diferenciais destes últimos son: obedecen á moda do momento, viaxan no espazo, deixaron de ter motivación semántica precisa e presentan connotacións histórico-culturais, aínda que o seu valor lingüístico é irrelevante.

Polo que respecta ó estudio dos topónimos, isto require coñecementos históricos da(s) fala(s) popular(es) da rexión en cuestión así como a colaboración con especialistas en historia e outros campos do saber. O topónimo serve para identificar un lugar aínda que se perda o seu aspecto significativo e pódense ver afectados por todo tipo de alteracións fonéticas, pois neles non importa mante-lo nexo etimolóxico.

A outra colaboración que incluímos neste apartado é de Xavier Ravier, *Sur la phénoménologie du nom de lieu* (281-290). Ravier considera que os nomes de lugar e de persoa deben ser considerados bens patrimoniais. A carga significativa dos nomes propios, entre eles os de lugar, fluctúa entre a denotación e a connotación, debido á etimo-

loxía popular e á remotivación semántica que esta etimoloxía conleva. Trata así mesmo no seu estudo as relacións entre os nomes e as lendas e mitos populares.

Na práctica totalidade dos traballos recollidos nestas *Actas* destacan os autores a importancia da toponimia como aspecto fundamental da cultura dunha sociedade, do que se deriva o interese que ten o seu estudio e, nalgúns casos, a súa recuperación.

Aínda que a maioría dos artigos se refiren ó caso de Euskal Herría os problemas relativos á toponimia e, en xeral, á onomástica, son similares ós que se atopan tamén en Cataluña e Galicia: castelanización, inicio relativamente recente dos estudos, problemas para a recuperación, diferencias entre o que marca a lexislación e o que logo se leva á práctica, etc.

É, pois, evidente a importancia destes estudos, e merecente de todo eloxio a Real Academia Vasca pola organización destas xornadas e a recompilación, nunha edición coidadísima, das contribucións realizadas por recoñecidos estudiosos da materia.

Mª CARMÉ PAZOS BALADO